

PREMA RITUALU INSTITUCIJE: FRAGMENTI POVEZNICA IZMEĐU SLOVENSKE I HRVATSKE ETNOLOGIJE

(PRIJEVOD)

INGRID SLAVEC GRADIŠNIK
ZRC SAZU – Institut za slovensko narodopisje
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si

 orcid.org/0000-0001-8281-4638

DOI: 10.17234/SEC.30.3

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 30. 4. 2018.

Prihvaćeno: 6. 8. 2018.

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Članak upozorava na važnost usporednih istraživanja susjednih istraživačkih tradicija i proizvodnje znanja u etnološkoj znanosti. Kod razmatranja dodirnih točaka između slovenske i hrvatske etnologije, nude se dvije vrste usporedbi: prve u empirijskoj istraživačkoj praksi uvrštavamo u međukulturalne usporedbe, a druge su povezane s obrascima proizvodnje znanja i više se odnose na teorijsko-metodološka pitanja. Ilustrirane su u fragmentima u kratkom pregledu usporedno informiranih dodirnih točaka koje sežu više stoljeća u prošlost. Od razdoblja institucionalizacije slovenske i hrvatske etnologije krajem 19. i početkom 20. stoljeća, međusobni kontakti bili su intenzivniji, a najsustavniji oblik postigli su tijekom nekoliko desetljeća suradnje u Slovensko-hrvatskim etnološkim paralelama (od 1981.). One su prikladno gledašite i za pogled na paradigmatiku transformaciju obiju disciplina: krajem 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća obilježio ih je rastanak od kulturno-povijesnih studija narodne kulture, i od 90-ih godina do proširenja i diversifikacije (u problemskom i metodološkom pogledu) u dijalogu s antropološkim istraživanjima.

Ključne riječi: *povijest etnologije, Slovenija, Hrvatska, komparativno istraživanje, etnološke institucije*

UVOD¹

Etnolozima nisu strani ritualni aspekti godišnjica – oni su nam bliski kao istraživačka tema i kao forma posebnoga akademskog rituala u čast

¹ Tekst je nastao u okviru istraživačkog programa *Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks* (Etnološka i folkloristička istraživanja kulturnih prostora i praksi) (P6-0088, 2015. – 2020.), koji financira Javna agencija za istraživačku djelatnost Republike Slovenije (ARRS). To je dopunjenija verzija izlaganja održanog na skupu

početaka, daljnjeg procvata i modernih dostignuća discipline. U takvim se prilikama discipline ili njihove institucije obično žele predstaviti u što ljepšem svjetlu. Iako, naravno, znamo da njihov put dijeli obilježja svakodnevnog života: usmjerenost prema naprijed, prema boljem,² na tom putu postoje mnoge prepreke, stranputice, zastajkivanja, koraci unatrag i u stranu, bolji i gori trenuci, vrhunci te kritični, čak i konfliktni trenuci. Znanstvene discipline obično se prema van predstavljaju vlastitom retorikom, koja je dio tzv. kurikularne povijesti, dok kritična istraživanja povijesti znanosti već dugo upozoravaju prije svega na njihove unutarnje dileme: one se odnose na sve intelektualne i društvene elemente njihova disciplinarnog identiteta: na ideje, objekte, metode istraživanja, istraživače, institucije, internu komunikaciju i komunikaciju prema van; u tom smislu isprepliću se disciplinarna i znanstvena povijest.³

Hrvatska i slovenska etnologija i kulturna antropologija: iskustva, dodiri, prožimanja..., koji su kolege s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pripremili 8. 11. 2017. u povodu 90. godišnjice sveučilišnog studija etnologije i kulturne antropologije. Tom prigodom posebno sam bila počašćena što sam se mogla iskreno pridružiti čestitkama prof. dr. Vitomiru Belaju i dr. Aleksandri Muraj. Profesor Belaj, tijekom mogega profesionalnog puta, na različite je načine vrijednim spoznajama obogaćivao hrvatsku i komparativnu etnologiju i njegovao veze između istraživača i nastavnika na obje strane, danas za politiku sporne, a kulturno i akademski nedvojbeno otvorene granice (Pleterski 2017). Dr. Aleksandra Muraj bila je predavačica na današnjem zagrebačkom Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju te istraživačica i znanstvena savjetnica u današnjem zagrebačkom Institutu za etnologiju i folkloristiku, instituciji s kojom sam se upoznala još u studentskim godinama. Dr. Muraj me je uvijek u našoj suradnji veoma inspirirala. Na kraju krajeva, dr. Muraj je doktorirala u Ljubljani i bila je među najvjernijim sudionicima prvih konferencija *Slovensko-hrvatskih etnoloških paralela*.

² Riječ je o tome da je povijest znanosti i/ili pojedinih disciplina uglavnom napisana kao povijest napretka; napredak je njezin pokretač i vrijednost. Ili, prema Bachelardu: “povijest znanosti ne može biti u potpunosti povijest poput ostalih. Zbog same činjenice da znanost evoluirala u smislu očiglednog napretka, znanost je nužno utvrđivanje sukcesivnih vrijednosti napretka znanstvene misli. Nikada nije uistinu postojala napisana povijest, opsežna povijest dekadencije znanstvenog mišljenja. Suprotno, obilno je propagirana povijest dekadencije nekog etnosa, naroda, države, civilizacije” (Bachelard 1982:35).

³ Preuzeta je terminologija Alexa Goluba koji je u antropološkoj praksi razlikovao tri stila u povijesti antropologije: kurikularni, disciplinarni i znanstveni. Prvi obuhvaća priručnike, antologije, studijske programe; drugi neformalno, narativno koje izražava osobno iskustvo praktikanata; treći detaljnu, na povijesnim dokumentima izgrađenu i općenito još relativno nepotpuno proučavanu razinu (Golub 2018).

U povijesti znanosti jedno od važnih pitanja jest kada, gdje, zašto i kako znanost ili njezine pojedinačne discipline uopće započinju. Odgovori na to su različiti. U tom kontekstu čini se prikladnim – bez obzira na relevantnost drugih mjerila – primjereno naglasiti mišljenje kojim se disciplinarni počeci odnosno granice između predznanstvenog i znanstvenog djelovanja⁴ vezuju uz institucije. To su prostori istraživačke, obrazovne i prezentacijske infrastrukture, intelektualne komunikacije, proizvodnje i reprodukcije znanja, prostori njegovanja habitualnih praksa disciplinarne kulture i mjesta autoriteta, a time i nadzora, uključivanja i isključivanja s trenutačnim kanonskim kriterijima, što je znanstveno i što nije (više u Slavec Gradišnik 2008).

Znanstvene institucije ne nastaju tek tako, one u pravilu trebaju akumulirana znanja i kritičnu masu eksperata, uz njih su uvijek iznimni pojedinci sposobni za okupljanje kolegija oko sebe, nadahnutog za uređivanje prošlog znanja i stvaranje novoga. U tom smislu, povijest disciplina obilježena je i “očevima osnivačima” i njihovim ključnim doprinosima. Tako se u raspravama disciplinarne povijesti izražavaju različiti stilovi pisanja o njoj (Urry 1996:278) i njihova ispreplitanja. Pritom je važno upozoriti na dvije osnovne, naizgled suprotne, a u stvarnosti ne nepomirljive perspektive, a to su prezentistička i historicistička (Stocking 1968:1–12, usp. Kuklick 2008:1). Posebno su ti i, naravno, također neki drugi aspekti, zorni, ako o njima razmišljamo u širem, komparativnom okviru. Jukstaponiranje komparativnoga, ali drukčijega, prilikom interpretacije zahtijeva zamjetno više uvažavanja konteksta, što je u konačnici povezano s činjenicom da je proizvodnja znanja uvijek lokalizirana, prožeta specifičnim vremenom, prostorima, interesima.

Usporedbe etnologije⁵ u Hrvatskoj i Sloveniji, s jedne strane, omogućuju razumijevanje specifičnosti na istraživačkim putevima, a s druge pridonose spoznavanju značajki konstitucije i djelovanja posebnog polja znanstvenih interesa, koji je prožet prije svega razvojem europskih

⁴ Shvaćeno u širem smislu pojave prve paradigme, epistemološkog reza, eksplicitne disciplinarne autorefleksije i sl.

⁵ Kad u ovom članku pišem o etnologiji, mislim također i na folkloristiku, bez obzira na razlike u koncepcijama njihova odnosa.

nacionalnih etnologija, kao i drugih stručnih istraživačkih tradicija.⁶ Nacionalnih – zbog toga što se, kako u Sloveniji tako i u Hrvatskoj, od kraja 19. stoljeća, etnologija kao disciplina utemeljila prije svega kao spoznavanje svojega vlastitog naroda i etnosa ili etničke/narodne kulture (Belaj 1965; Novak 1986; Čapo 1991), što i u određenom smislu čini i danas, samo na radikalno drugačiji način.

DODIRNE TOČKE INTERESA / POVEZNICE

Svrha ovog članka jest predstaviti nekoliko fragmenata iz udaljenije i bliže povijesti dugotrajnih i intenzivnih kontakata između hrvatskih i slovenskih etnologa i njihovih prethodnika, kako bi ilustrirali dodirne točke, gdje su se nastojanja naših prethodnika ujedinila u plodnim dijalozima koji se kontinuirano nastavljaju. Na taj način tekst također izmiče bilo kakvoj sustavnosti koja bi se inače mogla očekivati od komparativnih razmatranja istraživačkih tradicija; neovisno o tome hoće li razmatranje biti postavljeno s pogledom na intelektualni, institucionalni, biografski ili neki drugi fokus interesa povijesti.

U “prapovijesti” naše znanosti postoji mnoštvo pojedinaca koji su na osnovi empirijskih promatranja i iskustava razabrali kulturne sličnosti i razlike na susjednim teritorijima, a koje su kasnije postale materija za disciplinarnu refleksiju, zabilježile se u etnološki problemski horizont i načine istraživanja.

⁶ U tom duhu je, primjerice, Dunja Rihtman-Auguštin (1995) povezala rasprave u hrvatskoj etnologiji sredinom druge polovine 20. stoljeća s onima u njemačkoj *Volkskunde* i hrvatskoj sociologiji. Drukčije su, međutim, u tom okviru, značajne argumentacije samorazumijevanja, (samo)razgraničenja i dodirnih točaka s drugim znanstvenim praksama u neposrednom akademskom okruženju (slovenska etnologija to je, npr., provela u nizu rasprava s povjesničarima, geografima, filozofima) i u inozemstvu (pritom je osobito riječ o međunarodnoj uključenosti koja se manifestira na mnogim razinama: ponajprije u samoj konceptualizaciji discipline, da s relevantnim referencijama postane transnacionalna znanost, a zatim da se ta ideja odrazi i u svakodnevnoj akademskoj praksi: objavljivanje u inozemstvu, prijevodi stranih djela na materinski jezik, organizacija i sudjelovanje na međunarodnim konferencijama, obrazovanje, usavršavanje, gostovanje pojedinaca u drugim državama, aktivnost u međunarodnim znanstvenim udruženjima, sudjelovanje u međunarodnim istraživačkim projektima itd.).

Empirijska poveznica odnosno srodna materija povezana je s geografskom blizinom, povijesnim procesima u susjedstvu, migracijama, svakodnevnim kontaktima. Te su poveznice pisanim putem dokumentirane u spisima intelektualaca od 16. stoljeća nadalje, a i prije s materijalnom ostavštinom. Mogli bismo nabrojiti niz autora koji nisu zaboravili bliže susjede kada su pisali o stanovnicima današnjega slovenskog teritorija. Tako je, primjerice, još protestant Primož Trubar, uz jezične razlike između Kranjaca, Korošaca, Štajeraca, Dolenjaca i Krašovaca, spomenuo i “Istrijane” i “Krovate” te usporedio Slovence sa susjednim narodima (npr. Dolenjci imaju gotovo karakter i običaje Hrvata i Srba, Kraševci imaju nešto slično Talijanima, a nešto Hrvatima).

Najznačajniji akteri i djela koja dokumentiraju slovensko-hrvatske kulturne i istraživačke poveznice između 16. i 20. stoljeća (Belaj 1982) pokazuju da su ti kontakti bili kontinuirani. Od kraja 17. stoljeća posebno je vrijedna spomena intelektualna i radna povezanost između Janeza Vajkarda Valvasora na slovenskoj, te Aleksandra Ignacija baruna Mikulića i Pavla Rittera Vitezovića na hrvatskoj strani. Prvom je Valvasor prodao svoju bogatu grafičku zbirku neprocjenjive vrijednosti, koja je još uvijek pohranjena u Zagrebu, a drugi je s njim surađivao na Bogenšperku, za njega izradio 56 bakropisa, a posebno je pod utjecajem njegove *Slave vojvodine Kranjske* (1689.) nekoliko godina kasnije izdao *Kroniku aliti spomen vsega svijeta vikov* (1696.). U Sloveniji je osobito Valvasor sjajan primjer kako su se još prije više stoljeća ispreplitale veze i mreže između intelektualaca, po kojima je moguće slijediti puteve kruženja znanja, a koji nisu bili ograničeni samo na obližnje susjede, nego su imali i široke europske dimenzije. Dakle, već rani interesi svjedoče da je znanost transnacionalna, čak i ako nije jedna i jedinstvena, jer njezini tijekovi uvijek odražavaju specifične okolnosti vremena i prostora. To se događalo s baroknim polihistoricističkim horizontom, prosvjetiteljskom poviješću i geografijom, u kojem su zasnovani antropološki i etnološki horizonti, s romantički nadahnutim nacionalnim nastojanjima.

U tom okviru, detaljno razmatranom u opsežnoj literaturi o povijesti europskih etnologija, dobro su istražena i slovenska i hrvatska etnologija. U nizu pojedinačnih kraćih i dužih rasprava, valja spomenuti djela od prije samo nekoliko desetljeća, knjigu Vilka Novaka *Raziskovalci slovenskega življenja* (Istraživači slovenskog života) (1986.) i Vitomira Belaja *Die*

Kunde vom kroatischen Volk (1998.). Iz obje knjige vidljive su kulturne i istraživačke paralele.

Prve govore o kulturnim značajkama koje ne poznaju etničke granice: tako su se, npr., na osnovi kulturno-povijesnog interesa za različite kulturne fenomene (npr. narodne pjesme, nošnje, običaje itd.), isrctavale usporedne spoznaje o kulturnim slojevima i područjima – u slučaju slovenskog i hrvatskog teritorija odnosile su se posebno na panonsko, kao i na šire južnoslavensko i mediteransko kulturno područje; a kasnije u užim regionalnim i mikrolokalnim usporedbama na pogranično područje.

Istraživačke paralele upućuju na temelje etnologije u Hrvatskoj i Sloveniji u razdoblju prije njezine institucionalizacije i nakon nje. Tu su se, na primjer, našla Hrvatima i Slovencima poznata imena: Anton Tomaž Linhart i Martin Sabolović, zatim Balthasar Hacquet, Emil Korytko, Stanko Vraz, značajni slavisti Jernej Kopitar, Josef Dobrovský, Maksimilijan Vrhovac, Fran Miklošič, Vatroslav Jagić i dr.

Iz radova navedenih autora, postupno su se izoštravala pitanja koja se danas smatraju etnološkim i antropološkim, iako su u 18. i 19. stoljeću, kako u Hrvatskoj tako i u Sloveniji, bila stopljena s drugim znanstvenim interesima – osobito povijesnim, geografskim i filološkim pitanjima. Disciplinarna tradicija toga vremena bila je šira europska: npr. pojava termina etnologija i etnografija, njihove šire i uže koncepcije koje su tematizirale spoznavanje čovjeka u cijelosti i zakonitosti općeg razvoja čovječanstva, nadalje državoslovni opisi “zemalja i ljudi”, pokušaji rekonstrukcije etničke povijesti, prikupljanje i objavljivanje materijala o kulturnim obilježjima jednoga, vlastitog naroda (naime o fenomenu narodnoga), komparativna istraživanja različitih etničkih skupina, u pojedinim razdobljima više ili manje izražen društveni i politički angažman itd.

Krajem 19. stoljeća za početke institucionalizacije ponuđena je usporedba između Matije Murka i Antuna Radića (Kremenšek 1984) koji su Slovencima i Hrvatima zacrtali program istraživanja narodne kulture. Za obje nacionalne etnologije nisu bili značajni samo zbog ambicioznosti svojih programa, nego i zbog dalekosežnog pečata na budući razvoj discipline. Od tada je obostranu pozornost dobio i Karel Štrekelj, jer je njegova zbirka slovenskih narodnih pjesama obuhvaćala i hrvatsko područje (Muršič i Ramšak 1995).

Konačno je etnologija, tada uglavnom nazivana *narodoznanstvo* u Hrvatskoj i *narodopisje* u Sloveniji, u novoj državi, Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, dobila i svoje prve institucije: središnje etnografske muzeje (u Zagrebu 1919. godine, a i prije u Splitu, u Ljubljani 1923. godine) i sveučilišne odsjeka (u Zagrebu 1925. odnosno 1927. godine, u Ljubljani tek 1940. godine). Oba odsjeka imala su u službenom nazivu etnologiju i etnografiju. Sami nazivi, s jedne strane, upućuju na širok horizont njihovih osnivača, koji su nadišli tradiciju *Volkskunde* i Murkova i Radićeva programa.⁷

U Zagrebu je za koncept studija koji je obuhvaćao povijest etnologije, pregled hrvatske tradicionalne kulture, kulture slavenskih i drugih europskih naroda i izvaneuropskih kultura, zaslužan Milovan Gavazzi.⁸ Počeci etnoloških studija s Nikom Zupaničem u Ljubljani nastali su više iz osobnih nego iz akademskih razloga, kasnili su (iako je studij, prema uzoru na beogradsko sveučilište, bio predviđen još kod osnivanja ljubljanskog sveučilišta 1919. godine), iako su u njegovu nastavnom planu bili zapisani predmeti,⁹ koji su bili širi od horizonta slovenske etnografije i nadmašivali ga.

Osim toga, i niz Zupanićevih komparativnih doprinosa iz fizičke antropologije, etničke i povijesne prošlosti Balkanskog poluotoka razmatra i Hrvate (npr. Županić 1926/1927, 1937/1939; Zupanić 1928); kao Belokranjac sažeto je predstavio etničko i kulturno prožimanje u toj graničnoj regiji (naseljavanje Hrvata i Srba, nošnja, pjevanje, arhitektura, iseljavanje). Kod Zupanića je zanimljivo i da je u dugotrajan postupak njegove habilitacije koji je paralizirao početke etnološkoga sveučilišnog studija, bio uključen i Gavazzi, koji je tada smatrao da je Zupanić bio bolji antropolog nego etnograf. Istodobno, Gavazzi je smatrao da tadašnje ljubljansko sveučilište treba imati kako katedru za antropologiju¹⁰ tako i katedru za etnografiju (Jezernik 2009; Muršič 2009).

⁷ Riječ je, u to doba u kontinentalnoj Europi, o raširenom razlikovanju između *Volkskunde* i *Völkerkunde* te etnografije i etnologije.

⁸ Više o povijesti Odsjeka, vidi: Petrović Leš [s. a.].

⁹ Opća etnologija, fizička antropologija, geografski usporedni prikazi naroda i kultura, lingvistika i jezici, arheologija, povijest, muzeologija, pedagogija i antropogeografija.

¹⁰ Pritom je, naravno, u duhu tadašnjeg razumijevanja, mislio na fizičku antropologiju.

Što se tiče etnologije, vrijeme prve jugoslavenske države upozorava, između ostalog, i na značajno pitanje o širem društvenom i političkom angažmanu hrvatskog *narodoznanstva* i slovenskog *narodopisja*, koji je bio u Hrvatskoj neusporedivo eksplicitniji (Leček i Petrović-Leš 2010; usp. Kremenšek 1978, 1983; Slavec Gradišnik 2000).

Drugi svjetski rat značajno je osakatio sveučilišni studij u Ljubljani, koji se obnovio ubrzo nakon njega, i to pogotovo 1948. godine kada je prof. Zupanič dobio asistenta Vilka Novaka.

Novakov akademski put najuže je povezan upravo s Milovanom Gavazzijem i njegovim razumijevanjem etnologije, kako u istraživačkom tako i u pedagoškom značenju. Gavazzi mu je bio najvažniji uzor u obližnjem sveučilišnom okruženju. Njihovo poznanstvo seže u 1941. godinu kada je Novak prvi put posjetio Gavazzija u Zagrebu, pritom se upoznao s osnovnim radovima o izvaneuropskoj etnologiji, njegovim esejom “Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji” (objavljeno u *Lud slowiański* 1930. – 1931.). Upravo je to Novaka potaknulo na proučavanje povijesti istraživanja narodnog života u Sloveniji.

Drugi Gavazzijev poticaj bio je usklađen s programom poslijeratne slovenske etnografije, kako bi se sustavno istražila slovenska narodna kultura, poznati materijali dopunili novima te da se tu problematiku usporedno prožima s europskim razvojem. Pritom su mu uzor bile upravo Gavazzijeve studije (Gavazzi 1928, 1937, 1942). Usporedba između Novakove¹¹ i Gavazzijeve paradigme (usp. Čapo 1991.) pokazuje, naime, da je riječ o istoj, tj. kulturno-povijesnoj paradigmi.¹² Ona se očituje i kod drugoga zagrebačkog sveučilišnog profesora – Branimira Bratanića, koji je sa strane hrvatskih etnologa iz 1950-ih godina prošlog stoljeća izrazito radio na uključivanju u krug europske etnologije, s jedne strane, a s druge

¹¹ To je očigledno iz njegove rasprave o strukturi slovenske narodne kulture i pregleda *Slovenska ljudska [narodna] kultura* (Novak 1958, 1960).

¹² Prema njoj, etnologija definira narodnu kulturu kao specifičan skup materijalnih, društvenih i duhovnih elemenata; oni su proizvod evolucije (autohtonog razvoja) pod utjecajem difuzije (kulturnih dodirnih točaka); vremenski aspekt strukture izražen je u kulturnim slojevima (od staroslavenske do suvremene), a prostorni u kulturnim područjima (arealima); tipologija je stoga učinak povijesnog (kulturno-genetskog) i kulturno-geografskog kriterija.

promovirao projekte etnološke kartografije odnosno atlasa u europskom i jugoslavenskom kontekstu. U oba slučaja imao je sugovornika u Vilku Novaku (Slavec Gradišnik 2012).

Promjene u političkom, ekonomskom i svakodnevnom životu nakon Drugoga svjetskog rata također su se odrazile u kulturnom i obrazovnom sustavu te u znanstvenoj politici. Unatoč nelagodnom odnosu između politike i znanosti i prevladavajućem stavu prema seljacima kao konzervativnom društvenom sloju, postojala je paradoksalna podrška etnološkoj disciplini koju je, konačno lucidno, komentirao Ivan Lozica (2011) kada je razmatrao profesionalne prioritete kao činjenicu koju je odredilo tržište, političari i znanstvenici. Ukratko, nova ideologija nije zamrzнула disciplinarne tradicije kulturno-povijesno usmjerenih istraživanja, koje su se barem do šezdesetih godina angažirale prije svega u prikupljanju materijala za tipološke i regionalne usporedbe.

U Sloveniji i Hrvatskoj etnologija je poslije institucionalizirana u sveučilišnom obrazovanju, u središnjim nacionalnim etnografskim te postupno i u drugim muzejima, a nešto kasnije u zaštiti spomenika. Novost je bila osnivanje istraživačkih institucija: u akademskoj Komisiji/Inštitutu za slovensko narodopisje na Slovenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (1947. – 1951.),¹³ – a u Hrvatskoj 1948. godine u Institutu za narodnu umjetnost koji je bio neposredno podređen državi.¹⁴

U svim se tim institucijama, doduše s nešto različitim dinamikom, posvećivalo izazovima novog doba, iako s raspoznatljivim stručnim naslijeđem studija narodne/etničke kulture, koja je naposljetku podvrgnuta kritici i u Sloveniji i u Hrvatskoj od 60-ih godina nadalje. To se događalo s ponešto drukčijih polazišta: u Hrvatskoj više sa stajališta funkcionalističko-strukturalističke, a u Sloveniji iz genetsko-strukturalne perspektive. S obzirom na širenje etnološke i folklorističke problematike obuhvaćala je temeljitu refleksiju istraživačke problematike s dekonstrukcijom koncepata etnosa, narodnoga, folklornoga, tradicije i kritiku kulturno-povijesne metodologije; bila je uključena u slične diskusije koje su se odvijale

¹³ Sada Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

¹⁴ Poslije preimenovan u Zavod za istraživanje folkloru i naposljetku u Institut za etnologiju i folkloristiku.

drugdje po Europi i u približavanje antropoloških postavki, koje su potom dobile novi zamah u 90-im godinama, nakon tzv. *die Wende*, odnosno u vrijeme radikalnih političkih, ekonomskih i socijalnih preusmjerenja nakon kolapsa komunističkih sustava 1989. godine (Köstlin et al. 2002). U slovenskom, kao i u hrvatskom slučaju, to se još više približilo strujanjima u suvremenoj europskoj etnologiji ili “etno-antropologiji” (usp. Čapo 2014).

Od 60-ih godina 20. stoljeća u institucionalnom pogledu nositelj promjena u Sloveniji bio je sveučilišni odsjek, a u Hrvatskoj Zavod za istraživanje folklor, što se treba pripisati glavnim akterima u tim institucijama, posebno Dunji Rihtman-Auguštin u Zagrebu i Slavku Kremenšek u Ljubljani. Proširivanje istraživačke problematike, npr. na urbane fenomene, suvremenu kulturu, svakodnevni život, folklor u kontekstu itd., na obje strane podržano je zamjetnijim interesom kako za teorijska i metodološka pitanja tako i za ponovno čitanje starijih tekstova.

To je također bio izraz nove disciplinarne autorefleksije koja je tematizirala društveni angažman etnologije, i to ne samo u suvremenosti nego i u prošlosti. U slovenskoj etnologiji ta je problematika u posljednja dva-tri desetljeća prošlog stoljeća bila uokvirena u rasprave o društvenim temeljima i ideološkim osnovama njezina razvoja (posebno spisi S. Kremenšeka), a u hrvatskoj o etnologiji i politici i tematiziranju odnosa moći u istraživanjima kulture (uglavnom spisi D. Rihtman-Auguštin). Oboje je bilo solidna osnova za naglašeno uključivanje antropoloških sadržaja i perspektiva od 90-ih godina nadalje, što se u konačnici ogledalo i u preimenovanju obaju sveučilišnih odsjeka koji su svojem nazivu etnologija dodali još i kulturnu antropologiju.

SLOVENSKO-HRVATSKE PARALELE¹⁵

Zbog međusobnih disciplinarnih povezanosti i aktualnosti međuetničkih, a poslije i drugih tema, od 1981. godine (s prekidom od 1991. do 2004. godine) održavali su se susreti poznati pod nazivom *Slovensko-hrvatske etnološke paralele* u organizaciji hrvatskog i slovenskog etnološkog društva.¹⁶ U godinama do raspada Jugoslavije (1991.) bilo ih je sedam (više o tome vidi u: Muraj 2006), a nakon 2004. godine održalo se sljedećih sedam susreta.

Bienalni susreti u posljednjem desetljeću života u zajedničkoj državi dali su prostora ponajprije raspravama o komparativnoj povijesti obiju znanosti koje su, zapravo, od predznanstvenih početaka pokretale međukulturne usporedbe i (među)etničku problematiku. Snjima je najtješnje i dijalektički povezan i identitet znanosti koje su sudionici htjeli “izmjeriti” prema njezinoj društvenoj relevantnosti, njegovim izvorima, na izraženije antropološku ili kulturološku usmjerenost (Kremenšek 1982:6). Na prvom susretu razmatrana su etnološki i folkloristički usmjerena nastojanja do približno sredine 19. stoljeća (Bogataj et al. 1982); pritom valja posebno spomenuti problematizaciju tzv. prosvjetiteljskih i romantičkih izvora etnološke znanosti, sveobuhvatnu procjenu značenja Stanka Vraza, prezentacije izostavljenih pisaca i izvora, kao i posebnih žanrova bitnih za etnologiju (tekstovi putopisaca, misionara), a osobito činjenicu kako suvremeni pogledi na disciplinu preispituju njezina prošla postignuća, dileme i spoznaje. Ili, kako je to poslije komentirala Aleksandra Muraj:

¹⁵ Ovdje je potrebno dodati da, naravno, taj niz konferencija nije bio jedino mjesto susreta hrvatskih i slovenskih etnologa i folklorista. Tijekom socijalističke Jugoslavije, istraživači, muzeolozi i sveučilišni nastavnici susretali su se na redovitim kongresima Saveza udruženja folklorista Jugoslavije i Saveza etnoloških društava Jugoslavije, posjećivali su se kao predavači, sudionici na raznim konferencijama itd. Od 90-ih godina prošlog stoljeća kolege iz Hrvatske bili su česti sudionici međunarodne konferencije *Mediterranean Ethnological Summer School* u Piranu; od ulaska Slovenije i Hrvatske u EU suradnja se odvija u novim okvirima pedagoške i istraživačke suradnje.

¹⁶ Inicijativa za njih proizašla je iz dugogodišnje suradnje između pojedinaca i institucija, a konkretno je bila oblikovana prilikom slovenskoga stručnog skupa o Janezu Trdini kao etnologu 1980. godine (Trdina 1980); na tom stručnom skupu, kao i dvije godine ranije, u Brežicama, o etnologiji i suvremenom slovenskom društvu, sudjelovali su i istraživači iz Hrvatske (Kremenšek 1982; Muraj 2006).

“Razmišljanje o povijesti nacionalnih etnologija kao tema se rasprava nije sililo samo zbog toga kako bi se postojeće znanje dopunilo novim te kako bi se usporedni tijekovi jukstaponirali s današnjim odmacima, nego i kako bi se ponovno preispitale dobro poznate činjenice i njihovo značenje procijenilo suvremenim kriterijima”. (Muraj 2006:90).

Drugi susret (1982.) bio je posvećen razdoblju od 1848. do 1945. godine (Povijesne paralele 1984), kada se etnologija konačno institucionalizirala (paralele između Antuna Radića i Matije Murka).¹⁷ Pozornost je također bila posvećena širem kulturno-političkom događanju u Sloveniji i Hrvatskoj u 19. stoljeću, osvjetljena je bila manje poznata disciplinarna tradicija (studije koje su se odmaknule od romaničarskih pogleda, pionirski rad pisaca i kolekcionara, etnomuzikološki doprinosi); svi su bili vrijedan doprinos do tada manje istraženom stručnom događanju (Uredništvo 1984). U to razdoblje spada i detaljnije i već spomenuto razmatranje djelovanja Janeza Trdine u drugoj polovini 19. stoljeća, koje se do tada izmicalo kanonskim disciplinarnim okvirima i žanrovima pisanja o etnosu, a na osnovi drukčijeg razumijevanja pisanja o ljudima i njihovoj kulturi bilo je moguće ponovno vrednovati njegov doprinos poznavanju etničke kulture (usp. Fikfak 1999). Zanimanje za izostavljeno istraživanje također uključuje pozornost prema Jakobu Volčiču (Fikfak 1988),¹⁸ kod kojeg je riječ o usporednosti interdisciplinarnog i prema širem kontekstu otvorenoga znanstvenog razmatranja, regionalnog i tematskog aspekta (hrvatska i slovenska Istra).

Na sljedećem sastanku započeo je niz rasprava namijenjenih istraženosti i aktualnim međuetničkim pitanjima na slovensko-hrvatskim pograničnim područjima: u Istri (Ravnik et al. 1987), karlovačkom Pokuplju, Beloj krajini, Žumberku i Posotelju, Hrvatskom zagorju, Prekmurju i Porablju, Međimurju (IV. paralele 1986; Slavec i Dolžan

¹⁷ Razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata, nije bilo razmatrano na posebnom susretu jer je to bila tema jugoslavenskog kongresa etnologa i folklorista 1983. godine (Bogataj i Terseglav 1983).

¹⁸ U tom slučaju riječ je bila o istraživačkoj suradnji između ljubljanskog Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU i zagrebačkog Zavoda za istraživanje folkloru.

1988; Keršič et al. 1991). Temeljitijih usporednih istraživanja koja bi obuhvatila obje strane granice bilo je manje nego što su inicijatori izvorno zamislili (Kremenšek 1991:5); jedan od razloga vjerojatno je i nedostatak metodologije suvremenih usporednih istraživanja, što je na jednoj strani povezano s dotadašnjom istraživačkom praksom nacionalnih etnologija, a na drugoj strani sa slabom širom kontekstualizacijom razmatranja pojedinačnih kulturnih fenomena. I konačno, s neiskorištenom mogućnošću suradnje istraživanja etnologa/folklorista s obje strane granice.¹⁹

Na petom i šestom susretu (1987. i 1989.), etnolozi su se osobito posvetili aktualnim temama – nacionalnom pitanju i teoriji etnosa, o kojima se zapravo uopće nije raspravljalo u etnologiji socijalističkog razdoblja (o razlozima za to vidi: Rihtman-Auguštin 1995; usp. Hribar 1991). Taj etnološki nedostatak refleksije osnovnog pojma discipline pokazao se osobito u raspravama o teoriji etnosa (Teorija 1989), no problematiku etnosa kao univerzalnog i istodobno dinamičnog fenomena instruktivno su osvjetlili sociolozi, filozofi i povjesničari. Također je bilo slabo višesmjerno “prevođenje” kulturnih transformacija na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj/transnacionalnoj razini, razmatrano na sedmom susretu 1991. godine (Keršič et al. 1991). To je bilo moguće prevladati samo kasnijim orijentacijama u istraživanju graničnosti, etničnosti i (nacionalnih) manjina, (re)produkcije etničkih/nacionalnih simbola itd.

Pa ipak: navedeni susreti, u vrijeme kada su Hrvati i Slovenci živjeli u zajedničkoj državi i koja se samo nekoliko mjeseci nakon posljednjeg susreta u Lendavi “nepovratno srušila u obilje pepela, suza i krvi” (Muraj 2006:91), nisu samo zbližili spoznaje između hrvatske i slovenske istraživačke tradicije i suvremenih istraživanja u pograničnim područjima.

¹⁹ Takva suradnja bila je praktično provedena još 1984. i 2004. godine prilikom istraživanja karnevalske kulture (Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU i Zavod za istraživanje folkloru / Institut za etnologiju i folkloristiku) te u dva kasnija bilateralna projekta: *Nacionalni parki: konstrukcija dediščine in vloga države* (Nacionalni parkovi: konstrukcija baštine i uloga države, 2012. – 2013.) i *Slovenija in Hrvaška – etnološke in folkloristične raziskave* (Slovenija i Hrvatska – etnološka i folkloristička istraživanja, 2014. – 2015.), a trenutačno se odvija primijenjeni istraživački projekt *Živa coprnija / Živa štrigarija* (Interreg Slovenia-Croatia, 2017. – 2019.).

Snaga etnološkog znanja i iskustava, nakon toga vremena, koje je u Hrvatskoj u usporedbi sa Slovenijom bilo obilježeno dugim ratom, bila je stavljena na test, posebice u izazovu istraživanja društvenih problema, kako ih etnografski zapis može uhvatiti u “ovdje i sada”. S druge strane, i jedni i drugi su se u vlastitim samostalnim državama osjećali izazvanima tematizirati i neka, tada aktualna pitanja vezana uz nastanak novih država i nacionalnih identiteta.

Promjene u više od desetogodišnjem životu u samostalnim državama također su se odrazile u promjenama u samoj znanosti; one se očituju u temama drugog kruga susreta, obnovljenih u Motovunu 2004. godine.²⁰ Nazorno ih ilustriraju ključne odnosno najčešće korištene riječi: identitet, granica, pogledi, redefinicije, transformacije, različiti - izmi između lokalne i globalne, kulturne baštine (nematerijalna, industrijska (Černelič Krošelj et al. 2011), primijenjeni aspekti), Europa, europeizacija, projekti, manjine, mobilnost, volontiranje, žene, tijelo, itd.

U njima je moguće zamijetiti značajna premještanja istraživačkih prioriteta. Etnolozi su, naime, u novim uvjetima (samostalna država, pristupanje i integracija u EU-u) također slijedili tematiziranje statusa i uloge etnologije kao kritičkog istraživanja kulture, upoznavanja s tekućim istraživanjima u Sloveniji i Hrvatskoj, istraživanja u pograničnom području i razmjene iskustava u zaštiti naslijeđa, rada u muzejima, obrazovanju (Jelavić 2008:173).

To je doprinijelo novim spoznajama o životu i identifikacijskim procesima u pograničnim područjima, u gradovima i tržištima (Černelič Krošelj et al. 2006), tematizirali su se kulturni regionalizmi kao prekogranični fenomen, važnost lokalnoga i europeizacije, koja ubrzano i na različitim razinama transformira život u ruralnim područjima, kako uz financijske poticaje tako i s podrškom brojnim primijenjenim projektima. U njima etnolozi posebice posljednjih nekoliko godina traže i, također, pronalaze novu istraživačku nišu za tzv. angažiranu ili primijenjenu etnologiju. Pritom je jedna od glavnih tema materijalna i nematerijalna kulturna

²⁰ Slijedili su susreti u Kozjanskom (2006.), Varaždinu (2008.), Krškom (2010.), Dugoj Resi (2012.), Dolenjskim Toplicama (2014.), Lugu u Baranji (2018.), i ove godine u Mojstrani u Gorenjskoj.

baština, naime “klasična” etnološka i folkloristička tema, iako su obrisi njezina suvremenog istraživanja postavljeni u potpuno drukčije okvire. Oni su najprije zahtijevali temeljita promišljanja u smjeru njezine definicije i opsega, njezina odnosa prema tradiciji i prošloj kulturi, uključujući narodno, a posebice njezina dijalog s politikom i ekonomijom.²¹

Društveni angažman zapravo je bio nit vodilja odnosno jedno od glavnih pitanja s kojima su bile utemeljene *Hrvatsko-slovenske etnološke paralele*. U isto vrijeme to je bilo eksplicitno pitanje koje prati disciplinarnu refleksiju od kraja Drugoga svjetskog rata, kada se kontinuirano ponavljalo mišljenje o zatvorenosti etnologa u akademske kule. Danas su navodne akademske kule na tržištu znanja koje određuje i opstanak znanstvenih disciplina – a pritom su humanističke znanosti posebno izložene (usp. Jambrešić Kirin 2014; Bagarić et al. 2017). U takvoj situaciji, čini se da bi slovenski i hrvatski znanstvenici uz planove za buduću suradnju trebali promišljati i o istraživačkim (kao i obrazovnim) prioritetima, koji se čine od središnjeg značenja za sve buduće rasprave o tome jesmo li mi etnolozi/ antropolozi/folkloristi još uvijek nasljednici humanističke znatiželje i socijalne osjetljivosti, ili pak postajemo – ako već i nismo postali – prijavitelji društveno relevantnih i tržišno orijentiranih projekata koji upravljaju našim profesionalnim umom. Takav je, naime, svakodnevni doživljaj naše profesije – ali ne i poziva. To se poklapa s iznimnim komentarima Ivana Lozice (2011) koji je prije nekoliko godina dotaknuo pitanje profesionalnih prioriteta koje utvrđuju političari, tržište i znanstvenici.

LITERATURA

- IV. PARALELE 1986. “IV. hrvatsko-slovenske etnološke paralele”, ur. Aleksandra Muraj. *Etnološka tribina*, vol. 16/9:5–166. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=6481
- BACHELARD, Gaston. 1982 (1951). “Aktualnost zgodovine znanosti”. *Problemi. Razprave*, vol. XX/218–220(4–6):35–42. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MI2TNWJ1>

²¹ Tako su, npr., naši najnoviji međuinstitucionalni projekti – o nacionalnim parkovima i kulturnoj baštini – izraz ujednačenog odaziva na aktualnu tematiku upravljanja, zaštite i marketinga prirodne i kulturne baštine.

- BAGARIĆ, Petar, Ozren BITI i Tea ŠKOKIĆ, ur. 2017. *Stranputice humanistike*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija).
- BELAJ, Vitomir. 1965. *Utemeljitelj hrvatske etnologije dr. A. Radić*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- BELAJ, Vitomir. 1982. "Prispevek Slovencev hrvatski etnologiji". U *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 1*, ur. Janez Bogataj et al. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo [et al.] (Knjižnica Glasnika SED; 8), 119–126.
- BOGATAJ, Janez et al., ur. 1982. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 1*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo [et al.] (Knjižnica Glasnika SED; 8).
- BOGATAJ, Janez i Marko TERSEGLAV, ur. 1983. *Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov, Rogaška Slatina 1983*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 10/1, 2).
- ČAPO, Jasna. 1991. "Hrvatska etnologija, znanost o narodu ili o kulturi?". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 3:7–15. <https://hrcak.srce.hr/75760>
- ČAPO, Jasna. 2014. "Ethnology and Anthropology in Europe. Towards a Trans-National Discipline". *Cultural Analysis*, vol. 13:51–76. https://www.ocf.berkeley.edu/~culturalanalysis/volume13/vol13_Capo.html
- ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka et al., ur. 2006. *Mesto in trg na meji. 9. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo = Grad i trg na granici. 9. hrvatsko-slovenske etnološke paralele*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 38).
- ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka et al., ur. 2011. *Kulturna dediščina industrijskih panog. 11. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo = Industrijska kulturna baština. 11. hrvatsko-slovenske etnološke paralele*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 45).
- FIKFAK, Jurij, ur. 1988. *Jakob Volčić in njegovo delo. Zbornik prispevkov in gradiva = Jakov Volčić i njegovo djelo. Zbornik priloga i građe*. Pazin – Ljubljana: Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila".
- FIKFAK, Jurij. 1999. "Ljudstvo mora spoznati sebe". *Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC i Forma 7.
- GAVAZZI, Milovan. 1928. "Kulturna analiza etnografije Hrvata". *Narodna starina*, vol. VII/17(2):115–144. <https://hrcak.srce.hr/61597>
- GAVAZZI, Milovan. 1937. "Der Aufbau der kroatischen Volkskultur". *Baessler-Archiv: Beiträge für Völkerkunde*, vol. 20/1:138–167. <https://www.digi-hub.de/viewer/image/1502175725931/146/>
- GAVAZZI, Milovan. 1942. "Etnografski sastav (hrvatskoga sela)". U *Zemljopis Hrvatske II*, ur. Zvonimir Dugački. Zagreb: Matica hrvatska, 639–673.

- GOLUB, Alex. 2018. “Three Styles in the History of Anthropology”. *Anthro{dendum}*.
<https://anthrodendum.org/2018/01/03/three-styles-in-the-history-of-anthropology>
- HRIBAR, Daša. 1991. “Slovinci so drugačni, nekaj drugega je v njih”. U *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 7*, ur. Irena Keršič, Slavko Kremenšek i Nena Židov. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 21), 9–15.
- JAMBREŠIĆ KIRIN, Renata. 2014. “Je li etnologija znanost koja je iskočila iz tračnica?”. *Etnološka tribina*, vol. 44/37:212–219. DOI: <https://doi.org/10.15378/1848-9540.2014.37.09>
- JELAVIĆ, Željka. 2008. “Kultura, identiteti, ideologije granice – jedna granica, dvije etnologije? 10. hrvatsko-slovenske etnološke paralele: Varaždin, 29. svibnja – 1. lipnja 2008”. *Etnološka tribina*, vol. 38/31:173–176. <https://hrcak.srce.hr/36749>
- JEZERNIK, Božidar. 2009. “Antropolog, ki je ljudem meril glave”. U *Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor. Spominski zbornik ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča*, ur. Rajko Muršič i Mihaela Hudelja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Zupaničeva knjižnica; 32), 23–73.
- KERŠIČ, Irena, Slavko KREMENŠEK i Nena ŽIDOV, ur. 1991. *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 7*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 21).
- KÖSTLIN, Konrad et al., ur. 2002. *Die Wende als Wende? Orientierungen Europäischer Ethnologien nach 1989*. Wien: Institut für Europäische Ethnologie.
- KREMENŠEK, Slavko. 1978. “Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli”. U *Pogledi na etnologijo*, ur. Angelos Baš i Slavko Kremenšek. Ljubljana: Partizanska knjiga (Pogledi; 3), 9–65.
- KREMENŠEK, Slavko. 1982. “Za uvod”. U *Zgodovinske vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo – 1*, ur. Janez Bogataj et al. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 8), 5–8.
- KREMENŠEK, Slavko. 1983. “Ljudska kultura – stvarnost in mit”. U *Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, ur. Franc Zadavec et al. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja; 4/2), 369–376.
- KREMENŠEK, Slavko. 1984. “Matija Murko in Antun Radić (Izhodišča za razpravo)”. *Etnološka tribina*, vol. 13–14/6–7:37–42. <https://hrcak.srce.hr/80163>
- KREMENŠEK, Slavko. 1991. “Za uvod”. U *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 7*, ur. Irena Keršič, Slavko Kremenšek i Nena Židov. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 21), 5–8.
- KUKLICK, Henrika. 2008. *New History of Anthropology*. Malden, MA: Blackwell.
- LEČEK, Suzana i Tihana PETROVIĆ-LEŠ. 2010. *Znanost i svjetonazor. Etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939.-1941*. Zagreb: Srednja Europa.

- LOZICA, Ivan. 2011 (2009). "Treatise on Priorities". *Narodna umjetnost*, vol. 48/1:7–28. <https://hrcak.srce.hr/69344>
- MURAJ, Aleksandra. 2006. "Slovinci i Hrvati u posljednjem desetljeću života u Jugoslaviji. 'Hrvatsko-slovenske etnološke paralele' 1981–1991". U *Slovinci na Hrvaškem – dediščina in sedanjost*, ur. Katalin Munda Hirnök i Mojca Ravnik. Ljubljana: SED (Knjižnica GSED; 39), 89–93.
- MURŠIČ, Rajko. 2009. "V senci prednikov. Prezrta zapuščina Nika Zupaniča". U *Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor. Spominski zbornik ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča*, ur. Rajko Muršič i Mihaela Hudelja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Zupaničeva knjižnica; 32), 7–16.
- MURŠIČ, Rajko i Mojca RAMŠAK, ur. 1995. *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 23).
- NOVAK, Vilko. 1958. "Struktura slovenske ljudske kulture". U *Razprave SAZU: IV. razred za filološke in literarne vede*. Ljubljana: SAZU, 5–35.
- NOVAK, Vilko. 1960. *Slovenska ljudska kultura. Oris*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- NOVAK, Vilko. 1986. *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana. [s. a.]. "Povijest Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju". *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju*. <http://www.ffzg.unizg.hr/etno/odsjek/povijest-odsjeka/>
- PLETERSKI, Andrej. 2017. "Belaj, Vitomir (1937–)". U *Novi Slovenski biografski leksikon. 2. zv. B-Bla*, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017450/>
- POVIJESNE PARALELE 1984. "Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije", ur. Aleksandra Muraj. *Etnološka tribina*, vol. 13–14/6–7:5–195. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=6474
- RAVNIK, Mojca, Zora ŽAGAR i Janez BOGATAJ, ur. 1987. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 3. Portorož, 13.–14. 12. 1984*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 15).
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja. 1995. "National Bias in Ethnology". U *MESS. Mediterranean Ethnological Summer School, Piran, Slovenia, 1994–1995*, ur. Borut Brumen i Zmago Šmitek. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo / Slovene Ethnological Society, 97–103.
- SLAVEC, Ingrid i Tatjana DOLŽAN, ur. 1988. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 5. Dolenjske Toplice, 3.–5. 11. 1987*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 18).
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2000. *Etnologija na Slovenskem. Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2008. "Institucije in produkcija etnološkega znanja". U *Slike kulture nekad i sad*, ur. Zorica Divac. Beograd: Etnografski institut SANU (Zbornik, 24), 65–79. <http://www.etno-institut.co.rs/files/zbornik/24.pdf>
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2012. "Ethnologia Europaea in Croatia and Slovenia. Branimir Bratanić (1910–1986) and Vilko Novak (1909–2003)". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 24:7–30. <https://hrcak.srce.hr/93964>
- STOCKING, George, Jr. 1968. *Race, Culture and Evolution. Essays in the History of Anthropology*. New York: Free Press.
- TEORIJA 1989. "Teorija etnosa – naši dometi". *Migracijske teme*, vol. 5/2–3:97–227. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=10392
- TRDINA 1980. *Janez Trdina - etnolog. Zbornik posvetovanja ob 150-letnici rojstva Janeza Trdine, Novo mesto, 29. 5. 1980*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 3).
- UREDNIŠTVO. 1984. "Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije (1848–1945)". *Etnološka tribina*, vol. 13–14/6–7:5. <https://hrcak.srce.hr/80155>
- URRY, James. 1996. "History of Anthropology". U *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, ur. Alan Barnard i Jonathan Spencer. London – New York: Routledge, 277–279.
- ZUPANIČ, Niko. 1928. "Prvi nosilci etničnih imen Srb, Hrvat, Čeh in Ant". *Etnolog*, vol. 2:74–79. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-COJNWZXU>
- ŽUPANIĆ [i. e. ZUPANIČ], Niko. 1926/1927. "Harimati. Studija k problemu prvobitnih Hrvatov". *Etnolog*, vol. 1:131–138. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-BV6KWBI8>
- ŽUPANIĆ [i. e. ZUPANIČ], Niko. 1937/1939. "Značenje barvnega atributa v imenu 'Crvena Hrvatska'". *Etnolog*, vol. 10–11:355–376. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5UL68AZJ>

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)